

Климата во долината на Тресонечка Река е континентална, а на високите места планинска, односно алпска, која се одликува со големи врнежи снег. Воопшто земено, во малореканскиот предел постојат две годишни времиња: свежо лето, кое се одликува со сите елементи на природната убавина и долга зима кога се е под снег и мраз. И галичанецот, Панајот Гиноски во воведот на својот "Зборник" наведува: Животот наш мијачки се делит на два дела: зимен и летен...".

Распослани во вакви планински места, засолнети од силни ветрови и богати со планински пасишта и вода, жителите на Тресонче имале можноста да го развијат сточарството, како единствена стопанска гранка која им овозможувала опстанок во тој предел. Сепак, Мала Река и денеска претставува еден од најзафрлените и најскриените краеве на Балканот, така што освен сточарите со своите стада и печалбарите подоцна, никој друг не можел и не сакал да живее во оваа област, од што се добива впечаток дека малореканците го избрале овој крај за само тие да живеат таму. Фактот што и најсиромашната кука во Тресонче располагала со барем 40 овци ни докажува дека таа кука сите домашни потреби од волна, месо, млеко и други млечни производи, ги подмиривала од општените средства за производство. Оттука, овцата, покрај парите или златниците, имала улога на еквивалент. Со парите заработени од продажбата на вишокот млечни производи, домаќинството ги подмиривало најосновните потреби од жито, сол, шеќер, масло и друго, што им недостасувало од сопственото производство.

Секој крупен сточар, обезбедувал работа и за повеќе стотици лица. Сите тие биле запослувани во својство на овчари, разнесувачи на храна за овците, млекото и млечните производи, во обработката на млекото: сирењари, урдари, фичури, котарџии, молзачи, бачеви, паракеаи и др.

Од дамнана целата територија била резделена на “планини”, а секоја “планина” си имала барем по еден извор со вода. Границите на “планините” се обележувале со кулиња, т.е. “старци” што всушност биле редени камења, кои оддалеку на овчарите им личеле на осамени старци. Но, “планините” биле разделувани на уште помали делови. Се викале “држави”, а секоја “држава” си имала само по едно бачило. Некогаш во тресонечкиот дел на Бистра постоеле 32 бачила, односно “држави”, а вкупниот број на добиток се движел и над 100.000 грла овци и неколку илјади коњи. Според кажувањата и зачуваните писмени податоци, секоја кука во Тресонче имала од 40 до 100 овци, мнозина имале и до 300, за во 19 век селскиот главатар Сарџо Брадина да формира стадо од 80.000 овци и неколку илјади коњи кои презимувале во Солунско, а напати и на некои од егејските острови. Такви силни сточарски родови во Тресонче биле Брадиновци, Јуруковци, Бошковци, Перковци, Тутинци и Силјановци. Нивните наследници денеска немаат ниту една овца.

Еден топоним, познат како “Јуручки гробишта”, оддалечен на околу 3-4 часа одење од селото, раскажува дека некогаш на Бистра дошле турски јуручки сточари. Тие не ги признавале правата на тресончани определени од султанот, па заgrabале од “планината” и се распослале по “државите” и бачилата со своите овци. Тресончани брзо се собрале и вооружени заминале в планина. Настанал судир во кои загинале 12 Јуруци и оттогаш никогаш повеќе не се вратиле на Бистра. Сличен случај е забележан и со некои Куцо-Власи кои исто така не ги почитувале атарите на Тресонче, па и тие насилно се населиле по бачилата. И тогаш имало оружан судир во кој тресончани убиле еден бач, фичурот и уште едно лице, па така тоа место и ден денеска се вика “Три гроба” (оддалечено на околу 5-6 часа одење пеш од селото) и го определува атарот на селото кон Кичево. Според некои записи, овие настани се случувале во 15 век и подоцна.

Паралелно се дервенџството и со сточарството жителите на Тресонче, како впрочем и другите мијачки села (Лазарополе, Галичник, Гари, Осој, Селце и Росоки) се занимавале и со други дејности: зографство, печалбарство, сидарство, резбарство, плетење, шиене (терзилак), ткаење итн. Имале една мала индустрија од воденици и валавници на брзите планински реки, каде самите го мелеле житото и правеле аба и други ткаенини за прекрасната мијачка народна носија. Во овој дел биле сосема самостојни од другите делови на Македонија и на Балканот, а со добитокот и млечните производи уште повеќе ја истакнувале својата независност.

Со навлегувањето на стоково-паричното стопанство кон крајот на 18 век, некогашната племенска организација кај Мијаците во Тресонче почнала брзо да се распаѓа. Старите родови во малореканските села, како што биле Брадиновци во Тресонче, Кокалевци во Лазарополе, Томовци во Галичник, Деловци во Росоки и Божиновци во Осој во втората половина од 19 век како резултат на навлегувањето на новиот вид стопанисување,

почнале да ја губат некогашната улога што ја имале во Мала Река и Радика. Големите стада овци барале и ангажирање на повеќе луѓе што честопати било тешко да се оствари зашто со смртта на главатарите на родовите често се јавувале битки и ривалства меѓу родовските првенци што некогаш значително економски ги ослабувало. Во тоа време се зачестиле и башибозучките разбојништва, што се јавиле како резултат на слабеењето на османлиската држава. Тоа ги натерало селаните да се свртат кон печалбарење по другите држави и градови. На тој начин печалбарството влијаело врз распаѓањето на родовската организација, зашто на нејзина сметка се развила индивидуалната работа, наспроти колективната што постоела во родот.

Печалбарството било дел од начините за заработка и издржување на семејствата. Луѓето од Тресонче највеќе на гурбет оделе во Грција, Србија и Бугарија, но многумина заминувале и во Египет, Италија и Америка. Одејќи кон Америка двајца браќа од Тресонче од маалото Врлевци, загинале во бродоломот на бродот “Титаник” во ладните води на Атланскиот океан. За нивен вечен помен мајка им Трена под нивното маало засадила орев што израсна во огромен горостас, а опстојуваше до доцните осумдесетти или раните деведесетти години од 20 век.

Резбарството и зографството се посебни поглавја од историјата на Тресонче и се наоѓаат на посебно место на оваа Интернет страница. Но, историјата не може да биде целосна ако барем во најопшти црти не ги споменеме овие доста значајни сегменти од минатото на нашето село и исклучително значајни за историјата на уметноста и на православието во Македонија и на Балканот.

Во минатото (особено во 18 и во 19 век) речиси немало куќа во Тресонче која не се занимавала барем со еден уметнички занает. Во маалото Лековци имало два видни зографски рода: едниот на Дичо Крстев, подоцна познат како Аврамоски или едноставно Дичо Зограф и вториот, родот Перкоски. Во маалото Јодровци имало зографска фамилија позната како Мојсоска; во маалото Бошковци познат зограф бил Максим Ненов, подоцна познат како Максим Војвода; во маалото Кадиевци имало уште една зографска фамилија Дичовци; во маалото Петровци бил најпознат зографот Косто од семејството Пачароски, а во маалото Пешковци фамилијата Мирчевци (Миронски), на браќата Мирче и Вено и многу други.

Од самиот почеток, па сè до денес, поимот “резбарство” или “копаничарство” е поим за Македонија и обратно. Поимот за цела плејада резбари, иконописци и зографи е Река, а поимот Река а поим за раѓањето и живеењето на Мијаците кои со творештвото на овие поими создале и ја збогатиле историјата на својот народ. Еве ги тресончаните: родот

Рензовци - Зографовци, прочуени како копаничари и зографи. Најугледен од нив бил Дамјан Дамјанов со синовите Ѓорѓе, Андреја, Косто и Никола. Потоа родот Станишевци со основоположникот Гешо и синовите Димитар и Андон Станишеви (**чие дело е**

централната

резба

на

иконостасот

во

манастирот

Дечани

во

Косово

- фото

десно

); родот Данаиловци чиј основач е Данаил и неговиот син Мојсо Данаилов; родот Анѓелковци и синот Петар од чие потекло резбарството досегнува до денешни дни; потоа родот на Велјан Х. Огненов, копаничарот Јанкула Силјанов (тој има оставено и ерминија од 1728 година). Сите овие тресончани раскажувале на дрво, а се смета дека Света Гора Атонска и Солун се местата каде тресонечките резбари и зографи го изучувале занаетот.

ТРЕСОНЧЕ- ОБРАЗОВАНИЕТО

Писменоста кај жителите на Тресонче и воопшто кај сите Мијаци претставува вистинска антика. Речиси и не се паметува дека во изминатите 300 години некој тресончанец умрел неписмен! Низ Мијачијата со векови врвеле, палеле и пустеле Турци, Албанци, Бугари, Срби, Италијанци и Германци, но ниту еден од нив не успеал да ја уништи потребата за образование кај нашите луѓе.

Црквата секогаш го помагала изучувањето на "~тението" и "писанието", а мијачкиот интелектуален ген во Тресонче создал цела плејада професори и политичари, огромен број интелектуалци, лекари, петмина академици на науки и уметности (инж. проф. д-р Петар Серафимов - статичар, член на МАНУ; неговиот брат проф. д-р Љупчо Серафимов - ортопед, прв пресадувач на колкови во Југославија, член на МАНУ; Коле Чашуле - писател и публицист, член на МАНУ; проф. д-р Данчо Зографски - економист, член на МАНУ и проф. д-р Томо Смиљаниќ-Брадина - етнолог кој докторирал на Сорбона, член на САНУ - Српска академија на науките и уметностите), сите од малото Тресонче кое денеска брои околу 70 куќи.

Првото училиште во селото е изградено во 1852 година, но со години пред тоа, образованието на жителите се вршело во селската црква или во манастирот “Свети Јован Бигорски”.

Во однос на писменоста и образованието, еве уште еден податок карактеристичен за Мијаците. Според еден попис од 1911/12 година во мијачките села Галичник, Лазарополе, Тресонче, Селце, Росоки, Осој, Гари и Битуше имало вкупно 588 ученици, додека во сите останати села околината: Требиште, Ростуше, Велебрдо, Горно и Долно Мелничани, Јанче, Сушица, Врбен и Беличица имало заедно 99 ученици иако бројот на жители во овие бил горе-долу еднаков со оние првите.

Се смета дека националната преродба во македонската историја започнала од крајот на 18 век, меѓутоа фактите говорат дека црквите и училиштата во мијачкиот крај се возобновувале веќе во првите години на тој век. Се учело на мијачки дијалект, а во црквите се вршела богослужба на црквенословенски јазик. Наспроти големата поддршка и помош што силните селски главатари ја давале за националната преродба и за воцрковување на народот (Саржо Брадина - Тресонче, Ѓурчин Кокалески - Лазарополе и Томо Томоски - Галичник) уште цела плејада црковни и културни борци како Партение и Анатолиј Зографски, Ѓорѓија Пулевски, Исаија Мажоски, Дичо Зограф и многу други му помагале на културно-образовното и црковното издигнување на луѓето од Мијачијата. Голем дел од нив и активно се бореле против грчката црковна и политичка пропаганда во Македонија, што се вршела пред сѐ преку фанариотите, односно Цариградската патријаршија. Некои од нив заради тоа биле затворани (Саржо Брадина), но во црквите низ мијачките села во тие векови никогаш не била одржана богослужба или литургија на грчки јазик.

ТРЕСОНЧЕ- ГРАБНУВАЊАТА И ОТПОРОТ

Ваквата политика доведувала до судири, разбојништва и убиства на многу селани од овие места. Според една статистика, за две години, од 1 април 1909 до 1 април 1911 година во мијачките села биле регистрирани 42 грабежи, напади, грабнувања и убиства во кои настрадале 45 лица од кои 4 биле убиени, 4 заробени поради откуп, а во споменатиот период биле украдени 7.432 овци, 98 коњи и 700 грла друг добиток.

Грабнувањето лица поради откуп претставувал особено суров метод на разбојниците. Обично тоа го правеле банди кои не биле доволно силни и кои сметале дека не ќе можат

да излезат на крај со поголемите селски родови или со селата воопшто, па затоа и прибегнувале кон грабнување на некои лице, возрасно или дете, за заседа, за време на берење дрва, косење сено в планина и сл. Откако ќе грабнеле некое такво лице, обично од побогатите семејства, испраќале порака за откуп која најчесто завршувала трагично. Еден таков случај е регистриран и со Божин поп Данаилов од Тресонче, кој починал во сурови маки поради неисплатеното барање, а пак една друга фамилија за да го спаси грабнатото дете наполно била осиромашена и сотрена.

Поради ваквите разбојништва настапувале и чести раселување од речиси сите мијачки села, па и од Тресонче. Но, разбојништвата не доаѓале само од качачките банди. Имало и случаи кога тоа го правеле и самите сејмени (платени селски чувари), кои наместо заштитници се престорувале во уценувачи и убијци. Еден таков случај претставува и настанот со сејменот Осман Леши. Тој за својата работа во Тресонче добивал по 30 турски лири годишно и бил селски сејмен долги години. Но, по некое време, освен платата тој си одредил и други зафаќања од сите што имале коњи, т.е. по 20 пари за секој коњ. Тресончани се спротивставиле, дошло до расправија во која бил убиен некој Петре, кој и бил прв маж на некоја жена што во селото ја викале Смилевица. Поради тоа сејменот бил протеран., но тој и понатаму сакал да остане и се заканувал. Во еден момент в планина ги пресретил и убил три тресончанки: Арсевица, Андревица и Стрезовица, а тешко ја ранил Смилевица. Покрај жените, Осман Леши убил и двајца дрвари кои тресончани ги најмиле од селото Јанче. Не е познато како завршил овој настан.

Ваквите разбојништва биле секојдневие, па затоа во многу случаи селаните самите си се организирале во заштита, а неретко се случувало и сосема сами да ги одбранат и родот и куќата борејќи се со огнено оружје затворени во камените куќи, кои личеле на тврдини. Такви примери има и во Тресонче кога некоја жена, Динговица, за да се одбрани од некоја банда, со кускија го прободела првиот напаѓач што се искачувал на една потпрена скала по куќата.

ИЛИНДЕН И ТРЕСОНЕЧКИТЕ ВОЈВОДИ

Годините врвеле, а тешкотиите со качачките бенди и со турската власт станувале се потешки. Се ближел Илинденскиот период во кој Тресонче земало активно учество во подготовките и во текот на оружените акции. Посебна комитска историја испишале тресончаните **Максим Војвода (фото-долу десно)** и **Сирма Војвода**. Првиот бил на чело на неколку комитски чети составени од Мијаци и загинал на планината Голак во

1903 година, а Сирма останала опејана во народните песни како единствена жена војвода за која целата дружина не знаеле дека не е машко, ами стројна мома. За нивните животи опширни податоци има во делот од оваа Интернет страница насловен како “Личности”.

Во илинденскиот период Тресонче го носело тајното име Назарет, Лазарополе го викале Ерусалим, а Галичник Миродита.

Од територијата на Тресонче се одржувала врската со областа Копачка, Кичево, Дебар и Галичник. Во селото имало организирано и центар за собирање лекови, облека и храна. Сето тоа било скриено во некоја пештера, најверојатно во месноста “Дужина дупка”, далеку над Тресонче, покрај самата река каде што една питома ледина, водата и дупката претставувале природно засолниште за собирање и криење на потребните материјали. Во оваа дејност како надлежен во обласниот комитет на Организацијата особено се истакнувал некој Јован Јуруков со помошниците Мино П. Брадиноски, Динго П. Цветковски, Гаврило Дингов, како и курирот Јован К. Терзиев. Овој последниот подоцна бил фатен и многу мачен за да ги открие информациите за четата и за скривалиштата, што дури и очите му биле извадени, а коските на рацете искршени, но Јован ништо не кажал и умрел во големи маки. Од базата за снабдување само на 4 августа 1903 година биле префрлени 18 товари разна стока и санитарски материјал.

И жените курирки испишале свои редови во историјата на Тресонче. Имено, во еден судир со османлиските војски во септември 1903 година во месноста Јадово над селото Селце бил ранет галичкиот војвода Тале Крстев Цергоски. Неговиот курир, Марко Плешка го засолнил на свој ризик, а кога се стемнило го слегол во Селце, а по два дена во Тресонче во маалото Пешковци во куќата на Исијановци. Од оваа куќа потекнувал и Димитар Исијаноски, познат уште како Ормански, бидејќи цел живот се борел во орманите, т.е. во шумите. (Училиштето што во 1945 година било отворено во селото, го носело името Димитар Ормански). Исијаница, Талета го донела со Кумрија, по мажот Андреевица. Турците знаеле за ранувањето на галичкиот војвода, па по три дена презеле широка акција за негово пронаоѓање. И во Тресонче пристигнале војски од сите страни: од Дебар, Галичник, Царевец и Стопанче и почнале детален претрес на секоја куќа. Но, Исијаница не се уплашила. Го облекла војводата Тале во женска носија, го забрадила неговото и онака бледо лице и почнала да го оплакува и тожит. Наредила и сите врати од куќата да се отворат, со цел аскерот да си ја врши работата, додека таа ја тажи нејзината несреќна ќерка, која ете, починала. Војници влегле во собата виделе што виделе и си заминале. Така, благодарение на храбрите курирки војводата бил спасен. Во Пешковци останал цели два месеца, а после бил префрлен во с. Росоки каде уште две недели се лекувал во куќата на некој Авросија, па дури после бил пренесен назад во Галичник.

Споменатата Кумрија, по мажот Андреевица, инаку била постојана курирка во кичевско-дебарскиот округ. Родена била во 1872 година во маалото Кадиевци, но иако поминала и преживеала сешто за време на турската окупација, неа во дваесетите години до 20 век ја убиле српските џандари во речиштето под црквата "Свети Петар и Павле".

ДАМЕ ГРУЕВ ВО ТРЕСОНЧЕ И СЕЛЦЕ

Во времето непосредно по неуспешното завршување на Илинденското востание, значајна е да се спомене посетата на Даме Груев, еден од челниците на ВМРО, на Тресонче и на другите малорекански села во тој реон (Селце и Росоки). За оваа посета треба да се истакне дека тој за малку избегнал убиство од турските заптии, а за сметка на тоа еден тресончанец бил убиен.

Настанот се случил во септември 1904 година. Војводата од малореканската чета, Павле Караасан, честопати бил повикуван на советување и примање упатства од страна на Даме Груев и Христо Узунов (исто така еден од првите луѓе на Организацијата). По една таква средба, Даме изразил желба лично да ги посети малореканските села, Тресонче, Селце и Росоки. Во есента 1904 година била организирана средба со челниците на тие села, од кои Даме искажал особена благодарност, заради големиот ангажман на селаните за време на востанието. Средбата требало да се случи во селото Росоки, како позатскриено и средишно место меѓу мијачките села. На четникот од малореканската чета, Ефстатија Чалоски му било наложено да замине и во Галичник, за на средбата да ги повика и тамошните првенци, Иван Дуков Пендаровски, Иван Ѓиноски и Пејчин Томоски.

Во исто време, Даме Груев, придружуван од кичевската и од реканската чета, предводени од Јован Терзиев, во мракот влегол во Тресонче. Се сретнал со селаните, поразговарале за политичките проблеми и заминал кон блиското село Селце, кое е всушност неговото родно село. Таму запрел на починка во куќата на Никола Мицев Самарциоски, пред да го продолжи патот кон Росоки.

По патот, зад Дамета доаѓала и една курирска пошта. Курирот брзал да го стигне

Груев, но во близина на селото Лазарополе, го пресретнал некој Зоге од Маврово, кој живеел во Тресонче. Се понудил да ја преземе поштата и да му ја предаде на војводата Терзиев, па тој подоцна да му ја даде на Даме. Овој се сложил, па така писмото Зоге го сокрил во зобницата на коњот. На пат кон Тресонче, кај месноста Коритник во близина на Лазарополе, Зоге сретнал косачи, кои биле придружувани и од аскер. Еден од аскерлиите почнал да го пребарува товарот и во зобницата ја пронашол поштата!

Зоге веднаш бил ставен на големи маки за да каже каде е четата за која била наменето писмото. Човекот не можел да го издржи тепањето и кажал. По признанието, миљазимот на војската во Лазарополе, не знаејќи дека се работи за Даме Груев, кон Тресонче испратил само 11 војници кои заедно со Зоге се упатиле преку ридот кај главатарот тресонечки, Јован Терзиев. Кога стигнале кај него аскерциите го извадиле надвор и го подложиле на измачување за да каже каде е четата. Јован не сакал да каже, па Турците му ја скршиле првин едната рака, а потоа му ги извадиле и очите, но тој ништо не кажувал!

Така измачен го земале со себе и тргнале кон Селце. Кога стигнале во подножјето на селото, Јован знаејќи дека таму се наоѓа Даме, почнал да вика колку што го држел гласот. На тоа скокнале сите кои биле куќата на селечанецот Самарџиоски, Даме ја изгорел целата архива што ја носел со себе и тргнале кон Росоки (45 минути одење од Селце). Во бркотницата бил ранет Павле Караасан, а долу Турците го отепале измачениот Јован Терзиев (денеска неговите коски се наоѓаат во црквата "Свети Никола" во Тресонче). Во пукотниците Даме го сменил правецот, па наместо кон Росоки, тргнал назад преку месностите Сини Вир, Браненица, Долна, Средна и Горна Лебарица и Брзовец, излегувајќи кај изворите на Тресонечка река и преку планината Думовица се нашол во Кичевско. Тој пат морало да го изоди барем за еден ден.

Во меѓувреме, галичките првенци кои веќе се наоѓале во Росоки и го чекале Дамета, се загрижиле зошто го нема војводата, па се упатиле кон Селце. Кога стигнале до месноста Голобарник, чуле пукање и откако разбрале за случувањата, но и дека Даме е веќе на безбедно, се повлекле назад кон Галичник.

Со тоа, предвидената средба со Груев пропаднала, живот на револуционерот бил спасен, но дадената жртва, тресончанецот Јован Терзиев, била скапа.

Во организирањето на револуционерното дело во времето на Илинденското востание

бил активен и Мино Брадиноски, кој изучил педагошки оддел во солунската гимназија. Слична дејност вршел и Гаврило Дингов кој по занает бил градител и кој постојано одржувал врски меѓу Тресонче и Галичник.

За време на балканските војни во 1912 и 1913 година судбината на тресончани била тие да им служат и на бугарската и на српската војска.

Првата светска војна селото ја дочекало со мобилизација на мажите во редот на српската војска. Познато е дека дел од нив учествувале и во одлучувачките битки на Балканот. Така, Петре Блажевски од фамилијата Рунтевци учествувал во битките на планината Кајмакчалан при пробивот на Солунскиот фронт, а Јосиф Михајловиќ (кој подоцна станал еден од најзначајните градоначалници на Скопје) бил и дел од српската војска која преку Албанија се повлекувала во Грција.

ТРЕСОНЧЕ- СРПСКАТА ОКУПАЦИЈА

По 1912 година Тресонче, како и цела вардарска Македонија паднале под власт на Србија. Таа есен малореканскиот крај бил ослободен од Турците. Набргу по повлекувањето на многувековната турска административно-воена управа, дошла српската војска, со што старата отоманска, се заменила со нова, српска окупација. Таа со мали прекини ќе трае до крајот на Втората светска војна, односно до прогласувањето независна македонска држава во 1991 година. Во 1914 година била воспоставена новата гранична линија меѓу новата држава Албанија и Кралството Србија, а воените одредби што биле донесени за "новоослободените земји" со сета своја острина се спроведувале и во малореканските краеве. Овој реон бил разделен на две општини. Една општина биле селата Гари и Осој, а селата Тресонче, Селце и Росоки, биле другата општина.

Трагични истории во времето на српската окупација на Македонија испишале многумина, меѓу кои и попот Апостол Мирчев. Тој бил роден во 1884 година во маалото Пешковци. Имал двајца браќа - Доне и Крсте. Доне тргнал на занает, а потоа заминал во Русија каде учествувал во Октомвриската револуција во градот Петроград, како интендант на војската. Неговото име исчезнало во една студена ноќ во 1942 година во Москва, кога поради болест, во неговиот дом дошла брза помош, и никогаш повеќе

ништо не се чуло за него. Неговата слика, велат и ден денеска стои на бродот “Аурора” закотвен во Санкт Петербург меѓу главните водачи на Октомвриската револуција во тој град. Плотуните истрелани од тој брод го најавиле нападот на болшевиците врз зимскиот дворец на руската царска фамилија Романови, кои подоцна до еден биле убиени, а денес Руската православна црква ги има канонизирано за светители - новомаченици.

Во Тресонче неговиот помал брат, попот Апостол, бил запопен од егзархиски владика. Во 1913 година кога по Балкански војни на територијата на Македонија се воспоставила српска окупаторска власт, Србите веднаш му наредиле (како и на сите други православни свештеници во Македонија поставени од бугарската егзархија) да служи богослужби на српски, а споменувањето на кралското и духовното водство да биде во духот на српството, т.е. во литургиите да го споменува српскиот патријарх Варнава. Апостол тоа не можел да го прифати. Велел дека има еден Господ и дека тој пред него дал заклетва оти ќе го споменува бугарскиот врховен владика. Настапиле сурови денови на сослушувања и измачувања, а тој постојано одговарал: Јас сум дал заклетва пред Бога, а не пред Сатаната.

Српските џандари и него го убиле една ноќ кај месноста Ажиевска воденица кај село Лазарополе. Бил избоден со бајонети.

ТРЕСОНЧЕ- ВЛЕГУВАЊЕТО НА БУГАРСКАТА ВОЈСКА ВО МАЛА РЕКА

Во половината на ноември 1915 година делови од бугарската војска се приближиле кон Тресонче и кон останатите села од малореканскиот крај. Се случиле судири со албанските војски во околината на Гостивар и на Дебар, но задржувањето на бугарската војска било невозможно. Одредот на српската војска кај селата Лазарополе и Тресонче, кој тука се наоѓал уште од крајот на балканските војни, бил разбиен и на 20 ноември 1915 година се повлекол од тој крај. Следниот ден на 21 ноември во селата влегле бугарските војници. Истиот ден Бугарите влегле и во Галичник. Со тоа се воспоставила бугарска окупациска власт која траела до 1918 година, по што повторно се вратила српската окупациска власт, овојпат во лицето на новата држава на Србите, Хрватите и Словенците (СХС).

Бугарите формирале полициски станици, службеници и администрација, како и еден воен гарнизон во Галичник. Во селата биле формирани општински управи на чие чело биле поставувани локални жители. Во Тресонче за прв кмет, т.е. претседател на општината бил поставен Косто Тодоров, а негови заменици биле селечанецот Никола Самарџиев (во чија кука во 1904 година престојуваше Даме Груев), потоа росочанецот Филип Алексиев, а за нивни заменици биле одредени Нестор Илиев и Спиро Аврамов. По нив, нов кмет станал Динго Цветков (Тресонче), а помошници Рафе Јанев (Селце) и Васил Тодоров (Росоки). Сите тие примале плата од 50 до 100 лева.

Во исто време бугарската држава започнала и мобилизација на селаните за потребите на бугарската војска која тогаш се наоѓала во виорот на Првата Светска војна. Запишано е дека во првата половина на 1916 година Тресонче имало 969 жители, а од нив 81 кои биле на возраст од 18 до 60 години биле мобилизирани.

Но, тоа траело до завршувањето на Првата Светска војна. Оттогаш Тресонче повторно го запоседнале српските власти.

Во Втората светска војна во селото влегле Италијанците и балистите. Животот станал многу тежок зашто замрела секаква стопанска активност во целиот малорекански регион. По почетокот на оружените партизански дејствија против новите окупатори, кон нив се приклучиле и повеќе жители на Тресонче. Некои од нив ги загубиле и животите. Следуваат нивните имиња, како и имињата на селани од Росоки и Селце кои исто така загинале во борбите со балистите и Италијанците и Германците: Васе Стаматовски, Милан Блажевски, Ефрем Несторовски, Самоил Тодоровски, Крсте Крстевски, Ангеле Доновски, Гале Стаматовски, Русе Јаневски, Арсо Арсовски, Трене Треневски, Андо Смилевски, Миле Кржаловски, Кузман Кржаловски, Павле Бојковски, Тане Јаневски, Милош Јаневски и Ило Китановски. Нивните имиња се врежани во спомен чешмата што на сред село во Тресонче беше построена на Петровден во 1988 година. По ова, голем број од жителите почнале да го напуштаат селото.

ТРЕСОНЧЕ- ЗАДРУГАТА

По завршувањето на војната и доаѓањето на КПЈ на власт во новосоздадената Социјалистичка Федеративна Република Југославија, бегалците почнале да се враќаат назад, а почнала и првата политичка акција за формирање земјоделска заедница. Таа била формирана на 28 февруари 1947 година, а веќе во март следната година

задругата почнала да произведува компири. Задругата го носела името “Обнова”, а во неа членувале 50-60 фамилии од Тресонче, Селце и Росоки. Од 1947 до 1949 година задругата се преименувала во “Лазар Колишевски”, а од 1954 година името “Брзовец”, односно сѐ до спојувањето со задругата во Лазарополе во 1964 година, кога работите почнале да одат удолу. Покрај компирите, задругата започнала и со сосема мал број овци. Се раскажува дека биле собрани вкупно 60 овци, но набргу почнале да се купуваат крави и свињи, а во 1949 година бил изграден и комбинат за преработка на млеко. Сепак, тие напори биле само бледа сенка на старото Тресонче кога по неговите планини се белееле до над 100.000 овци. Задругарите почнале да го прават и патот, почнувајќи од месноста “под Осој” до Тресонче, на кој работеле сите задругари.

Во 1949 година во Тресонче дошле и се населиле и 30-40 семејства, бегалци од Егејска Македонија, каде била во тек граѓанската војна. Во Селце и Росоки се населиле 15-20 фамилии или вкупно имало околу 80 семејства од тој дел на Македонија. Бегалците биле мајстори за земјоделство, а за нивните потреби во Кадиевци биле изградени и неколку камени куќи чии темели сѐ уште постојат. Се садел тутун, се собирале лековити билки како гороцвеќе, кантарион, бутинец, бабјаци, чај и сл. Но, доселениците од Егејска Македонија се отселиле од овие три села по само една година.

Но, да се вратиме кај задругата. Нејзин прв претседател бил Јосиф Саржовски, од нејзиното основање до 1954, кога на негово место дошол Саржо Нестороски од Селце. Тој останал претседател на задругата до 1964 година, односно до спојувањето со Лазарополе.

За неполни 17 години жителите на Тресонче, Селце и Росоки (од ова село беше починатиот архиепископ охридски и македонски г.г. Гаврил, н.з.), во 1950 година се здобиле со електрична струја, во Тресонче била изградена хидроцентрала, чија карабина и денеска постои во месноста Горна Воденица, стадото овци достигнало 8.000 грла, имало над 20 коњи, над 100 крави и свињи, над 260 сандаци со пчели, биле направени разбои за ткаење килими кај месноста “Света Петка”, биле подигнати овоштарници, ораници и сл.

ТРЕСОНЧЕ- ПОСЛЕДНОТО РАСЕЛУВАЊЕ

За жал и покрај првичните добри резултати на задругата, жителите од Тресонче

почнале да се иселуваат, заминувајќи најчесто во Скопје. Основната причина за тоа била политиката што се водела од централната власт, односно поради настојувањето за другите да се окрупнуваат и спојуваат, не водејќи сметка за економската оправданост за тоа или за природните услови.

Во времето по осамостојувањето на Република Македонија од СФРЈ во Тресонче се врати годината 1467! Тогаш селото имаше три семејства. Во 1994 година селото повторно имаше само три домаќинства и тоа: фамилијата на Неделко Дојчиновски во Јодровци, на Боре Мишкоски во Брадиновци и стариот Ацко Мержаноски во Кадиевци. Но, истата година само во Тресонче беа регистрирани 61 фамилија што ги обновија старите куќи или изградија нови. Тресончани повторно почнаа да го полнат селото, овојпат за време на летото, зимата, празниците или слободните денови во неделата. Тресонче, Росоки и Селце во деведесетите добија асфалтен пат од Бошков мост, а се проби и прошири патот Селце - Галичник.

Војната во Македонија во текот на 2001 година Тресонче ја мина без поголеми проблеми. Не беа регистрирани упади на вооружени албански групи, иако нивно движење беше забележано во месноста Јама и над селото Горно Косоврасти. Во таа година и покрај тешката ситуација голем број тресончани решија летото да го минат токму тука, како доказ за силната врска што постои меѓу жителите и нашето многувековно село дури и во воени времиња.

Во текот на 2003 и 2004 година неколку семејства, воглавно пензионери, решија да почнат да живеат во Тресонче во текот на целата година, а беше започнат и проект за снабдување на сите маала со вода од изворите кај Алилица, неколкупати беше отворана и затворана продавница, за Петровден се вратија зурлите и топаните, се препокрија и конзервираа црквите “Свети Петар и Павле” и “Свети Никола”, но економските проблеми продолжуваат да ги мачат жителите.

До 2004 година, последниот најзначаен настан што го бележиме во најновата историја на

Тресонче, за жал повторно е испишан со црни букви. Тоа е загинувањето на тресончанецот Ристо Блажевски од родот Рунтевци во авионската несреќа на претседателот на Република Македонија, Борис Трајковски, што се случи во февруари во близина на градот Мостар во Босна и Херцеговина, каде загина и претседателот, кој

беше голем почитувач на Тресонче. По долги години високи државнички и дипломатски функции (амбасадор и конзул во повеќе земји во светот, како Виетнам, Италија и Либија, заменик и помошник-министер за надворешни работи), смртта го стекна Ристо како советник за надворешна политика на претседателот на суверена и независна Република Македонија.

Ете, тоа беше историјата на малото мијачко село, нашето Тресонче.

Ако влезевме во приказните и во кажувањата на сите кои сакаат да кажат што било "понапред", не ќе бевте "мукаетжии", па до крај да ги прочитате овие редови, оти така ќе немаа крај.

Сполај ви на сите!

Мирко Миронски

Иван Блажевски

* Во овој дел насловен како "Историја", се користени кажувања и паметења на старите тресончани и пишани извори од турските, српските, бугарските, хрватските, руските и македонските архиви. Користениот материјал е во значаен дел објавен во каталогот "Православен храм Свети апостоли Петар и Павле, село Тресонче", во издание на Музејот на Град Скопје, јуни - јули 1995 година, во студијата "Малореканскиот предел" од д-р Глигор Тодоровски, во издание на Институтот за национална историја во Скопје 1970 година, во публикацијата "Антологија за мијачките великани", од Кузман Смилески - Брадина.

Користена литература: